

PAȘI PESTE GRANIȚE

Oliver Sacks s-a născut la Londra în 1933. Și-a făcut studiile la Londra, Oxford, California și New York. Locuiește la New York, unde este profesor de neurologie și psihiatrie la Colegiul de Medicină Albert Einstein, fiind primul deținător al titlului onorific Columbia University Artist. Este autorul volumelor *Migraine*, *Awakenings (Revenirea la viață)*, Humanitas, 2012), *A Leg to Stand On*, *The Man Who Mistook His Wife for a Hat (Bărbatul care își confundă soția cu o pălărie)*, Humanitas, 2005, 2011) *Musicophilia (Muzicofilia)*, Humanitas, 2009, 2012), *Seeing Voices (Văzând glasuri)*, Humanitas, 2013), *An Anthropologist on Mars* și *The Island of the Colourblind*. Filmul făcut după cartea sa *Awakenings*, care poartă același titlu, a fost nominalizat la Premiul Oscar.

Oliver Sacks

Un picior de sprijin

Traducere din engleză și note de
IOANA ILIE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Doftoricia [...] ar vrea totdeauna experiența dovedirii faptului său. Așadar, Platon dreptate avea să spuie că un om, pentru a fi un adevărat doftor, ar fi nevoie să fi pățit toate bolile pe care vrea să le tămăduiască și necazurile cu împrejurările despre care are de judecat [...]. Cu adevărat în acela m-aș încrede. Deoarece ceilalți ne duc ca și cei care zugrăvesc mările, stâncile și limanurile, șezând la masa lor; și pun o corabie să se preumbe printre ele fără habar. Aruncați-l în vârtoarea lor: El nu știe pe unde s-o apuce.

Montaigne, *Eseuri*, vol. II, 3.13 [trad. rom. Mariella Seulescu, Editura Științifică, București, 1971, p. 647]

Prefață

Thom Gunn a scris rânduri minunate despre „împrejurările“ în care se poate naște poezia. Știința dispune de propriile împrejurări, nu mai puțin ca arta: uneori, ele sunt reprezentate printr-o metaforă onirică, precum șerpii lui Kekulé; uneori pot fi o analogie, precum mărul lui Newton; alteori, pot fi un eveniment, în sensul literal al termenului, lucrul-în-sine care înflorește, subit, într-o semnificație nebănuită, precum „Evrika!“ lui Arhimede în baie. Fiecare astfel de împrejurare *este* o evrika sau o epifanie.

În cazul medicinei, împrejurările sunt date de boală, vătămări, pacienți. Pentru această carte, împrejurarea a fost o vătămare ciudată sau, cel puțin, o vătămare cu efecte ciudate, rezultând dintr-un accident pe munte, în Norvegia. Medic de profesie, nu mai fusesem până atunci în postură de pacient; acum eram deopotrivă medic și pacient. Înțelegând că rana mea (o leziune gravă la un picior, dar fără complicații la nivelul mușchilor și nervilor) era simplă și banală, am fost uimit de profunzimea efectelor resimțite; un fel de paralizie, de înstrăinare a piciorului, care l-a redus la stadiul de „obiect“ ce nu părea să aibă legătură cu restul corpului meu; un abis de efecte bizare, ba chiar îngrozitoare. Nu știam cum să înlătur acele efecte și mă temeam că nu mă voi reface niciodată. Am descoperit abisul groazei, simțindu-mi vindecarea ca pe o minune, și de atunci groaza și minunea au devenit un simțământ profund, aflat la pândă înapoia vieții, ascuns, ca să spun așa, dincolo de pojghița obișnuită a sănătății.

Profund tulburat și deconcertat de aceste efecte ciudate – într-un anume fel, rezonanțe centrale ale unui traumatism periferic – și în absența unor asigurări suficiente date de medicul meu, i-am scris eminentului neuropsiholog A.R. Luria din Moscova. În răspunsul său, acesta a precizat: „Asemenea sindroame pot fi obișnuite, dar sunt rareori descrise.“ Când m-am vindecat în urma vătămării și m-am întors la meseria mea de medic, mi-am dat seama că, într-adevăr, avea dreptate. De-a lungul anilor am examinat câteva sute de pacienți, toți prezentând tulburări stranii ale imaginii corporale și ale sinelui corporal, ale căror cauze erau neurologice și care, în mod esențial, erau similare cu cele pe care le resimțisem. În ultimul capitol al acestei cărți evoc, pe scurt, implicațiile observațiilor mele. Sper să public ulterior o monografie detaliată asupra acestui subiect.

Se întrepătrund aici mai multe teme: fenomenele neuropsihologice și existențiale specifice asociate cu traumatismul meu și cu vindecarea; problematica specifică situației de pacient și apoi revenirea în lumea exterioară; complexitatea relațiilor medic–pacient și dificultățile dialogului între acești parteneri, mai ales când acesta se axează pe o enigmă care-i derutează pe amândoi; aplicarea observațiilor mele în cazul unui grup mare de pacienți și evaluarea implicațiilor și semnificațiilor acestora – totul conducând în final la o abordare critică a neurologiei contemporane și la o viziune a ceea ce ar putea fi medicina neurologică a viitorului.

Acest ultim punct n-avea să se precizeze decât mulți ani mai târziu, cu ocazia unei lungi călătorii cu trenul de la Boston la New York, în timpul căreia am citit magistralele *Studies in Neurology* (1920) ale lui Henry Head; parcursul său mi s-a părut a fi foarte asemănător cu al meu, atât în privința descrierii efectelor pe care le-a avut asupra sa un nerv secționat, cât și în privința conceptelor mai generale, privind imaginea corporală și muzica trupului. Am scris ultimul capitol pe panta unui munte

din Costa Rica, încheind astfel odiseea începută pe acel munte funest din Norvegia.

Exceptând ultimul capitol, nu am prezentat materialul clinic într-o manieră sistematică. Această carte poate fi privită și ca un fel de roman sau de nuvelă neurologică, a cărei sorginte se regăsește într-o experiență personală și într-un fapt neurologic, așa cum a exemplificat Luria în *The Man with a Shattered World* și în celelalte „neurografii“ ale sale.

Am fost puternic sprijinit și încurajat de Luria, cu care am avut privilegiul să întrețin o corespondență intensă din 1973 până la moartea sa, în 1977. Într-o scrisoare, Luria îmi transmitea: „Ești pe cale să descoperi un domeniu absolut nou... Te rog, publică-ți observațiile. Poate vei reuși astfel să schimbi abordarea «veterinară» a tulburărilor periferice și să deschizi calea unei abordări medicale mai profunde și mai umane.“ Dedic această carte regretatului Luria, pionier al unei medicini noi și de mai mare profunzime, ca semn al admirației și grațitudinii mele.

Londra & New York
O.W.S.

I
PE MUNTE

Lumea aceasta, cu tăcerea ei de nepătruns, nu avea nimic ospitalier, îl admitea pe vizitator numai în baza voinței și pe garanția lui – nu-l întâmpina, adică tolera intrusul și prezența lui într-un fel neliniștitor, fără să-și ia nici o răspundere, iar ceea ce lăsa să se desprindă [...] era impresia unei amenințări liniștite și elementare, nu chiar a unei dușmăanii, ci doar a unei indiferențe ucigătoare.

Thomas Mann, *Muntele vrăjit*
[trad. rom. Petru Manoliu, RAO, București, 1999, p. 525]

Ziua de sâmbătă 24 a început sub un cer acoperit și trist, dar pentru restul zilei se anunțase timp frumos. Puteam porni să urc devreme, prin livezi și păduri, socotind că la prânz voi ajunge în vârf. Poate că până atunci avea să se însenineze, așa că urma să am parte de o priveliște minunată de sus – munții mai puțini înalți dimprejur întinzându-se până la fiordul Hardanger, vizibil și el în întregime. „Urcatul pe munte“ evocă escaladarea de stânci cu corzi. Nu era însă vorba despre acest tip de cățărare, ci pur și simplu de un traseu de munte abrupt. Nu întvedeam vreo problemă deosebită sau vreo dificultate. Eram puternic ca un taur, în deplinătatea forțelor, la zenitul vieții. Abia așteptam plimbarea, cu încredere și bună dispoziție.

Mi-am intrat repede în ritm – un ritm rapid și suplu, care să acopere rapid terenul. Pornisem devreme și, în jurul orei șapte, urcasem probabil la 700 de metri. Ceața matinală începea deja să se risipească. Apoi am pătruns într-o pădure întunecoasă de conifere, unde a trebuit să-mi domolesc pasul, atât din cauza rădăcinilor noduroase care îmi apăreau în cale, cât și pentru că eram încântat de universul vegetației pitice adăpostite de pădure; mă opream deseori pentru a privi cu atenție o nouă ferigă, un mușchi, un lichen. Chiar și în acest ritm, am ieșit din pădure puțin după ora nouă și am ajuns la poalele marelui con care forma muntele propriu-zis, dominând fiordul de la o înălțime de 1800 de metri. Spre surprinderea mea, aici se afla un gard

cu o poartă, pe care am descoperit cu și mai mare surprindere următorul anunț:

ATENȚIE LA TAUR!

Era scris în norvegiană, iar pentru cei care nu înțelegeau limba fusese adăugat un desen amuzant cu un individ proiectat în aer.

M-am oprit și am privit desenul cu atenție, scărpinându-mă în cap. *Un taur? La înălțimea asta? Ce să caute un taur acolo?* Nu văzusem nici măcar oi pe pășunile și în fermele pe care le lăsasem în urmă. Va fi fost, poate, un fel de glumă a unui sătean sau a unui excursionist aflat în trecere, dotat cu un neobișnuit simț al umorului. Sau poate că *va fi existat* un taur adus, vara, să pască iarba rară și vegetația pitică de pe întinsele pășuni de munte. Bun, gata cu speculațiile! Tot înainte, către vârf! Terenul se schimbase din nou. Acum era foarte bolovănos, cu stânci imense din loc în loc; dar mai erau și o pătură subțire de humus ierbos, pe alocuri noroiță de ploaia din noaptea trecută, și câțiva arbuști – nutreț suficient pentru un animal care ar fi avut tot muntele la dispoziție ca să pască. Poteca era mult mai abruptă și destul de bine trasată, dar mi-am dat seama că nu era foarte umblată. Nu era tocmai cea mai populată parte a lumii. Nu văzusem alt turist în afară de mine și îmi imaginam că localnicii erau prea ocupați cu agricultura, cu pescuitul sau cu alte activități pentru a face o scurtă călătorie de plăcere pe munții din zonă. Cu atât mai bine! Muntele îmi aparținea în întregime! Cu toate forțele înainte – deși nu-i puteam zări vârful încă, urcasem deja, după câte îmi dădeam seama, până la 1 000 de metri, iar dacă panta rămânea doar abruptă, fără alte complicații, aveam să ajung în vârf în jurul prânzului, așa cum prevăzusem. În pofida pantei foarte abrupte, am continuat să avansez cu un pas alert, binecuvântându-mi energia și rezistența, dar mai ales picioarele puternice, antrenate timp de mulți ani prin exerciții

grele și ridicare de greutate în sala de gimnastică. Cvadricepși puternici, un corp viguros, respirație bună și o rezistență remarcabilă – îi eram recunoscători naturii pentru cât de bine mă dotase. Însuși faptul că-mi impuneam exerciții fizice îndelungate, în special lungi antrenamente de înot și urcușuri îndelungate, era un fel de a-i mulțumi naturii folosind din plin trupul puternic cu care mă înzestrase. În jurul orei 11, când ceața s-a risipit complet, am văzut pentru prima oară vârful muntelui ca într-o străfulgerare – nu foarte departe de mine – *voi reuși* să ajung acolo la prânz. O ușoară negură persista din loc în loc, uneori împrejurul stâncilor, și le făcea greu de perceput. De departe, câte un bolovan părea un imens animal ghemuit și își dezvăluia realitatea doar când mă apropiam. Uneori, cuprins de îndoială la vederea acestor forme, mă opream pentru a le distinge mai bine... Dar când s-a întâmplat, n-am avut nici un fel de dubiu!

Realitatea plenară n-a fost nici ambiguă, nici echivocă. *Întâlnirea* s-a petrecut când, ieșit brusc din ceață, ocoleam o stâncă mare cât casa, care mă împiedica să văd în față. Practic am călcat pe obstacolul a cărui prezență îmi era ascunsă de marea stâncă – un animal enorm, cu un imens cap încornorat, cu un formidabil trup alb și cu o colosală față de culoarea laptelui se afla acolo, ca o barieră pe cărare. La început n-a părut deranjat de apariția mea; stătea așezat, nepăsător, mulțumindu-se să-și răsucescă capul către mine. Într-o secundă *s-a schimbat* sub ochii mei, animalul magnific metamorfozându-se într-un monstru hidos. Mi s-a părut că enorma sa față albă crește mereu, iar ochii lui ieșiți din orbite încep să sclipească ostil. Fața i se făcea din ce în ce mai mare, încât aveam impresia că va cuprinde întregul univers. Taurul a devenit înfiorător – oribil dincolo de orice imaginație, înfricoșător prin forță, răutate și viclenie. Toate trăsăturile lui îmi păreau că poartă pecetea infernului. La început fusese un monstru – acum era Diavolul.

Pe moment am reușit să-mi păstrez stăpânirea de sine – sau aparența unei stăpâniri de sine – și, cu absolută „naturaletă”, ca și cum m-aș fi întors dintr-o scurtă plimbare, m-am răsucit cu 180 de grade și, cu precauție și abilitate, am început să cobor. Dar deodată – îngrozitor! – nervii mi-au cedat, m-a cuprins frica și am început să alerg ca un descreierat; fugeam nebunește, orbește, coborând furibund pe poteca abruptă și noroioasă, pierzându-mă uneori în peticele de ceață. Panică dementială, orbească – nimic nu poate fi mai rău pe lume și nimic nu poate fi mai *periculos*. Nu pot spune cu exactitate ce s-a întâmplat. Cred că în timpul alergării mele nebunești pe poteca înclinată am făcut la un moment dat un pas greșit – cel mai probabil, am călcat pe o piatră care se clătina sau am călcat în gol. E ca și cum aș fi fost lovit de amnezie parțială – îmi amintesc ce s-a întâmplat „înainte” și „după”, dar nicidecum ce s-a întâmplat „între” aceste momente. Îmi amintesc, pur și simplu, că alergam nebunește, conștient de panta abruptă și de bufniturile pașilor grei, neștiind dacă erau ai taurului sau ai mei, apoi, brusc, zăceam lângă o stâncă ascuțită și scundă, cu piciorul stâng răsucit, grotesc, sub corp și simțind în genunchi o durere cumplită, cum nu mai cunoscusem vreodată. Să fii viguros și plin de forță la un moment dat și, în momentul imediat următor, să fii, practic, neputincios, să fii într-un vârf de formă fizică și, brusc, să fii invalid, să fii în deplinătatea capacităților tale și, deodată, să fii privat de ele – minții îi vine greu să înțeleagă o asemenea schimbare subită și nu contenește să caute explicații.

Întâlnisem fenomenul la alții – la pacienții care suferiseră răni sau lovituri bruște, iar acum observam ce se întâmpla chiar cu mine însumi. Primul meu gând a fost că s-a întâmplat un accident și că fusese grav rănit *cineva pe care îl cunoașteam*. Apoi a început să prindă contur faptul că victima eram eu; mi-am spus că nu era ceva foarte serios. Pentru a mă convinge, m-am ridicat sau, mai degrabă, *am încercat* să mă ridic, dar n-am reușit, căci piciorul meu stâng era moale, nu-i puteam controla

mişcărilor și a cedat sub mine ca o macaroană. Nu putea suporta nici o greutate, a cedat sub mine când am îndoit genunchiul, făcându-mă să urlu de durere. Pe moment, atonia și fragilitatea genunchiului meu, totala neputință de a prelua controlul și aparenta paralizie a piciorului mă îngrozeau mai mult decât durerea. Apoi, groaza, care mă cuprinsese irepresibil, a cedat locul unei „atitudini profesionale“.

„OK, doctore, mi-am spus, vrei să ai amabilitatea de a examina acest picior?“

Absolut profesional, impersonal, fără menajamente față de mine însumi, exact ca un chirurg care se ocupă de un „caz“, mi-am apucat piciorul și l-am examinat – palpându-l, mișcându-l într-o parte și-n alta. Am rostit cu voce înceată constatările, ca și când m-aș fi adresat unei grupe de studenți:

„Observați, domnilor, genunchiul nu se mișcă, șoldul nu se mișcă... Veți sesiza, legat de cvadriiceps, că a fost smuls din rotulă. Dar, deși s-a detașat, nu este retractil – este total hipotonic, ceea ce poate duce la ideea unei leziuni a nervului. Rotula s-a desprins din ligamente și poate fi întoarsă – așa! – ca un rulment cu bile. Este total dislocată, n-o mai ține nimic. În privința genunchiului – în acest moment, mi-am însoțit vorbele de gesturi – o anormală amplitudine a jocului, permițând mișcări de tip patologic. Poate fi flexat fără nici o rezistență – în acel moment, am flexat cu o mână călcâiul către fese – și, de asemenea, poate fi hiperflexat, fără dislocare aparentă.“ Ambele mișcări mi-au smuls strigăte de durere. „Da, domnilor – am conchis, rezumându-mi observațiile – este un caz fascinant! O ruptură totală a tendonului cvadriicepsului. Mușchiul, paralizat și atonic – probabil, o leziune a nervului. Articulația genunchiului, instabilă – posibilă dislocare către spate. Ruptură posibilă a ligamentelor încrucișate. Nu vă pot spune nimic exact despre leziunile osoase – dar ar putea fi vorba despre una sau mai multe fracturi. Umflătură considerabilă, probabil în urma scurgerii lichidelor

tisulare și articulare, dar nu poate fi exclusă o ruptură a vaselor sanguine.“

Cu un surâs satisfăcut pe buze, m-am întors către publicul invizibil, ca și cum aș fi așteptat aplauze. Apoi, deodată, atitudinea și masca „profesională“ pe care o adoptasem s-au prăbușit și mi-am dat seama că acel „caz fascinant“ eram *eu – eu însumi*, făptură handicapată și, poate, riscând să mor. Piciorul meu nu mai servea la absolut nimic – era mai grav decât în situația în care ar fi fost rupt. Eram absolut singur, aproape de vârful unui munte, într-un loc pustiu, slab populat. Cel mai îngrozitor era că nimeni nu știa unde sunt: aș fi putut muri acolo fără să-i treacă prin gând cuiva să mă caute.

Nicicând nu m-am simțit atât de singur, de pierdut, de părăsit, fără cea mai slabă speranță de ajutor. Până în acel moment, nu conștientizasem teribila și tragică mea singurătate. Nu mă simțisem „singur“ nici când urcasem zburdalnic muntele (nu mă simt astfel când mă bucur de ceva). Nu m-am simțit singur când mi-am examinat rana (am înțeles ce tip de confort interior îmi oferise imaginea închipuită a „grupeii de studenți“). Acum, brusc, mi s-a înfățișat grozăvia solitudinii mele. Mi-am amintit că, acum câteva zile, cineva îmi vorbise despre „un englez nebun“ care se aventurase pe același munte cu doi ani în urmă și fusese găsit mort de frig, după o săptămână, cu amândouă picioarele rupte. Mă aflu la o altitudine și la o latitudine unde, chiar și în luna august, în timpul nopții temperatura scade sub zero grade. Ori mă descopereau înainte de căderea nopții, ori n-aveam să supraviețuiesc. Dar, pentru a avea șansa să fiu văzut, trebuia să cobor de la acea înălțime, ceea ce presupunea, firește, ca mijloacele mele fizice să-mi permită acest lucru. O secundă, am nutrit chiar speranța că aș putea coborî tot muntele de unul singur, cu piciorul meu fără vlagă; doar mai târziu aveam să înțeleg cât de tare mă afundasem în iluzii. Mi-am spus că totuși, dacă mă mobilizez și fac tot ce e cu putință, am o oarecare șansă de a reuși.

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
I. Pe munte	11
II. Devin pacient	33
III. La porțile infernului	95
IV. Revenirea la viață	105
V. <i>Solvitur ambulando</i>	125
VI. Convalescența	141
VII. Înțelegerea	189
<i>Postfață 1991</i>	209
<i>Bibliografie adnotată</i>	233
<i>Mulțumiri</i>	235